

ідеалом її суспільного життя була січова громада. Остання дістала своє проявлення в організаційних основах українського козацтва, церковних братств, воєнних судах тощо. Новий виток української історії за Антоновичем починається з часів виникнення і розвитку Запорізької Січі, а далі боротьба козацтва проти Польщі, «Хмельниччина», взаємини з Росією тощо. На відміну від своїх попередників, вчений висвітлював історичне минуле України не як складову частину історії Російської імперії.

В. Антонович як вчений-історик сформував відому свою «київську школу», вихідці з якої розробляли питання історії не тільки України, а й історії Білорусі, Литви, Росії. Ученими В. Б. Антоновича вважали себе відомі історики М. С. Грушевський, Д. І. Багалій, П. В. Голубовський, М. В. Довнар-Запольський, В. В. Лисковський та ряд інших. За визнанням сучасних українських вчених, «київська школа» В. Антоновича «ніеюмо би заново відкрила історію українського народу, яка була повністю зигнорована централістською системою С. М. Соловйова та його великих державних послідовників [6, с. 71]. Сьогодні ми знову повертаємо її своєму народові, а творча спадщина цього видатного вченого займе належне місце серед кращих добробів української історіографії. Наукова спадщина В. Антоновича активно використовується викладачами кафедри історії України на всіх факультетах Ужгородського держуніверситету при читанні і проведенні нормативних спецкурсів, спецсеминарів, написанні курсових і дипломних робіт.

1. Українська радянська енциклопедія. – К., 1977. – Т. 1. – С. 213; Коваленко Л. А. Історіографія історії Української РСР. – К.: Вища школа, 1983. – С. 70-71.

2. Слабошпицький М. Володимир Антонович повертається // В. Антонович. Про минулі часи на Україні. – К., 1991.

3. Український історичний журнал. – 1991. – № 2.

4. Антонович В. Автобіографічні записки // Літературно-науковий вісник. – К. Львів, 1908. – Т. 43. – Кн. IX.

5. Український історичний журнал. – 1991. – № 2.

6. Там само.

Подасться за публікацією: газ. «Ужгородський університет». – 1994. – 24 груд. № 3. Сторінка написана до 100-річчя від дня народження Володимира Антоновича.

М. С. ГРУШЕВСЬКИЙ І СУЧАСНА ІСТОРИЧНА НАУКА. «ХОРВАТСЬКЕ ПИТАННЯ»

Він став знаменитим ще за життя. Тільки перелік його наукових праць займає кілька сотень сторінок, а багатотомна «Історія України-Руси» надовго залишилася настільною книгою кожного справжнього українця. Ви, шановні читачі, навіть не вже збагнули, що йдеться про видатного українського вченого, людину із таким іменем – Михайла Сергійовича Грушевського (1866-1934). Протягом десятиліть його твори знаходилися хіба-що в бібліотечних книгозбірницях, а ті, що були так частенько критикували, навіть їх не читали. Та цього від них і не вимагали, адже достатньо було Михайла Грушевського назвати «головним ідеологом українського буржуазного націоналізму», як книга чи стаття вважалися написаними на «високому ідейно-теоретичному рівні». Свідченням того, що сьогодні став справді ставлення до спадщини вченого кардинально змінилися, є поява першого твору праці життя М. Грушевського «Історія України-Руси». Її публікація здійснюється

тривалими українських вчених з провідними українознавчими центрами Заходу – Герардським науковим інститутом Гарвардського університету та Канадським інститутом українських студій Альбертського університету. Приємно, що перші два томи читачі зможуть отримати і прочитати до ювілею видатного вченого. В 1990-1991 роках видані також «Ілюстрована історія України» і «Очерки истории караинского народа». До речі, готуються до друку і інші праці Грушевського, безсумнісно, найвидатнішої постаті в нашій історичній науці.

Наукова спадщина академіка М. Грушевського надзвичайно багатогранна, рідко з тим довісім не вивчена. Навіть його думки про історичне минуле Закарпаття потребують і чекають ґрунтовного дослідження. Що стосується даної статті, то в ній буде зроблена спроба торкнутися тільки єдиної проблеми, яка займала вагоме місце в працях Михайла Грушевського і яка сьогодні знаходиться в центрі не тільки наукової боротьби, але, на жаль, і політичної. Це проблема «літописної Хорватії», або так зване «хорватське питання».

Упродовж тривалого часу історики різних поколінь, як російські так і українські, неодноразово зверталися до історичного минулого Закарпаття. Вони намагалися відповісти на питання: хто проживав у Карпатських горах в давнину і чи можна тих людей вважати слов'янами?

Відомий російський дворянський історик М. М. Карамзін у своїй «Истории государства Российского» обмежився висловом про те, що білі хорвати проживали в карпатських горах. При цьому він згадав відому працю нашого вченого земляка І. Ораца «История о Карпатороссах...». Цікаві думки Миколи Костомарова висловлені у праці «Риси народної південноруської історії». «В давнину, – писав він, – карпати південноруські становили одне тіло, в певній мірі сильне, яке одержало свою водинці, тобто великого народу. Великий означає те ж саме, що великий, тільки, що й ант...

Західна частина цього народу, вже біля самих гір Карпатських, мала назву хорватів. Правдаподібно виводити це ім'я від – холм, і в такому випадку хорвати будуть тим же, що горалі або гуцули – жителі Карпатських гір».

Ця проблема цікавила також видатних російських істориків С. Соловйова і В. Ключевського. Погляди їх багато в чому подібні, і тут нема нічого дивного, адже Ключевський був учнем С. Соловйова. Говорячи про розселення слов'ян, С. Соловйов у вступній «Истории России с древнейших времён» писав, що східні слов'яни, біля біли хорвати, серби і хорутани, почали просування на північний схід. Причиною цього полягала в тому, що їх потіснили вороги. В. Ключевський в «Курсе русской истории» говорить, що східні слов'яни здійснили перекочування із зупинки в Карпатах. На його думку, цей процес тривав з II до VII століття. А потім авари дали поштовх дальшому руху карпатських слов'ян в різні сторони.

Досліджуючи історію Закарпаття як складової частини України, Михайло Грушевський теж не міг обминути проблеми «літописної Хорватії». Джерела, які містять відомості про хорватів, були надзвичайно скупі. «Повесть временных лет» нічого не каже, де ті хорвати жили, і нема ніяких певних вказівок на якесь хорватське плем'я, якусь хорватську територію у нас...» [1, с. 210]. Оповідання Константина Порфірородного про Білу Хорватію, за висловленням М. Грушевського, «єсть затемнилоє справу, ніж прояснює» [2, с. 211]. Скупість історичних джерел навіщо звинити археологічні знахідки. М. Грушевський високо оцінював археологію як науку у вирішенні найскладніших питань сивої давнини, однак змушений був констатувати, що її тогочасні здобутки були ще незначними. І тому, будучи істориком чесним і справедливим, М. Грушевський дійшов висновку, що

ри українського народу» він писав, що «гірську область Карпат займала група дрібних народів неясного, ймовірно фракійського походження» [4, с. 19].

Незважаючи на те, що «хорватське питання» так і не було з'ясоване, однак воно, на думку М. Грушевського, було другорядним. Головне питання зовсім в інше: «Яке плем'я мешкало на підгір'ю Карпатським, в Галичині, літописці не казуть. Але й там і тут мешкали також українські племена, або краще сказати – східно-південні племена слов'янські, з котрих виїшов нинішній український народ...» [5, с. 36].

Таким чином, М. Грушевський зробив висновок, що населення, яке заселив Закарпаття, є українським, автохтонним. Та не тільки він один дійшов такого висновку.

У 20-40-х роках XIX ст. Карпатський регіон відвідували відомі вчені-слависти П. І. Кеннен, І. І. Срезневський, М. П. Погодін, М. І. Надеждін. Останній, зокрема, зробив висновок, що «і в Карпатах, і за Карпатами живуть наші кровині, рідні брати... називають себе "русинами"» [6, с. 23].

Змістовною і цікавою у всіх відношеннях є праця Михайла Лучкая «Історія Карпатських русинів», яка останнім часом все частіше знаходиться в центрі досліджень закарпатських вчених. Дослідник М. Орос дійшов висновку, що М. Лучкай «...намагався довести, що закарпатські українці є невід'ємною частиною слов'ян і з давніх-давен населяють територію Карпатського регіону. Він доводить на цій підставі, що первісні слов'янські топонімічні, географічні, етнографічні назви і досі лишаються в багатьох випадках єдиним достовірним свідченням закарпатського українського населення» [7, с. 26].

Як вирішується «хорватське питання» в сучасній історичній науці? У найновішому дослідженні з історії Закарпаття говориться, що «найімовірніше в другій половині I-го тисячоліття н. е. Верхнє Потисся, в тому числі й Закарпаття, задано до приходу в Тисо-Дунайську низовину угорських племен (кінець IX ст.) населення східнослов'янське плем'я білих хорватів» [8, с. 3].

Автори згаданої праці, Д. Данилюк та В. Ілько, мали всі підстави зробити такий висновок, бо опиралися на цілий ряд найновіших історичних досліджень. Про це писали Е. Балагурі, С. Пеняк, В. Котигорошко, В. Тимошук, О. Трубочок, автори монографії «Зоря не згасла» В. Задорожний, О. Мазурок, І. Шульга, а також В. Машинник. Ці та багато інших сучасних вчених (про що засвідчила Міжнародна конференція на тему: «Українські Карпати: етнос, історія, культура», яка нещодавно відбулася у древньому Ужгороді) фактично підтвердили основні принципи висноження, висунуті М. Грушевським, зокрема про автохтонність українського населення Закарпаття. Бо хіба не такий висновок зробив М. Грушевський на початку нашого століття? «Русини в Угорщині такі ж давні осадняки, як і угри, і... в Карпатських горах вони вже жили від непам'ятних часів – коли ще угри мандрували до Угорщини...» [9, с. 223].

А яка полеміка велася в закарпатській пресі з питання «Хто ми є? Українці чи русини?». Для М. Грушевського не викликало сумнівів, що «різномірність сих назв не має особливого значення, бо покриває поняття само по собі ясне; вона цікава тільки як характеристичний прояв тих історичних перемін, які прийшло ся пережити сьому народови» [10, с. 1]. Не вина українців, що вони були кинуті на роздоріжжя політичного життя «як безборонна, беззахисна здобич для заборчих апетитів іноземних поневолювачів. Непрошені гості намагалися довести українцям, що вони «руснаки», «русини», «карпатороси», хто завгодно, тільки не українці, а земля на якій вони живуть з давніх часів – «земля без імені». Терміни «українець», «український» були фактично заборонені [11, с. 160-163]. Можливо, саме тому в

Таким чином, незважаючи на те, що Михайло Грушевський не зміг до кінця розв'язати «проблему літописної Хорватії», однак він все-таки дійшов правильною висновку про автохтонність українців Закарпаття. Мабуть, не варто переконувати вас, пановні читачі, в актуальності висновків, які зробив ще на початку століття Михайло Грушевський.

1. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. I. – К., 1991.
2. Там само.
3. Там само.
4. Грушевський М. С. Очерки истории украинского народа. – К., 1990.
5. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України. – К., 1990.
6. Тези доповідей I-ї народознавчої науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Михайла Лучкая. 17-18 листопада 1989 року. – Ужгород, 1990.
7. Там само.
8. Данилюк Д. Д., Ілько В. І З історії заселення та розвитку культури Закарпаття в добу феодалізму (до середини XIX ст.). – Ужгород, 1990.
9. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. I. – К., 1991.
10. Там само.
11. Тези доповідей I-ї народознавчої науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Михайла Лучкая. 17-18 листопада 1989 року. – Ужгород, 1990.
12. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. I. – К., 1991.

Подіється за публікацією: газ. «Закарпатська правда». – 1991. – 28 верес. (№ 186-187). – Статтю написано у співавторстві з Миколою Вегешем.

ШТРИХИ ДО ТВОРЧОСТІ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

Ім'ям Михайла Сергійовича Грушевського український народ пишається по праву. В його особі поєднувався і вчений-енциклопедист, і політик, і творець Української держави новітнього часу. Але передусім це історик, автор близько двох тисяч праць – великих і малих, суто наукових і науково-популярних, посібників для українських шкіл і підручників для вищих навчальних закладів тощо [1, VIII-XXIX]. Він з однаковим професіоналізмом творив на царині давньої, середньовічної й нової історії, був політологом, філософом, літературознавцем, мовознавцем, етнографом і народознавцем.

Щоденна копітка робота з джерельним матеріалом, осмислення духовних набутків своїх попередників, насамперед Миколи Костомарова, Пантелеймона Куліша, Володимира Антоновича і Михайла Драгоманова [2], перенесення творчого спадку київської школи на львівський ґрунт дали могутній поштовх до революційних по своїй суті перетворень в українській історіографії [3, с. 5-7]. Услід за Тарасом Шевченком і поряд з Іваном Франком Михайло Грушевський замислюється над питанням: «Хто ми? Чий ми діти? Яких батьків?». У цьому підтексті 1904 року сформулюється його концептуально новий підхід до української історії [4, с. 218-304]. Вчений категорично виступив проти вивчення так званої «общерусської історії», внаслідок чого дослідженні історичного минулого всіх трьох народів: українського, білоруського і російського. Він чітко поставив питання про автохтонність українців як нації, засвідчив безперервність історичного процесу на терені українських земель від найдавніших часів до новітньої доби, рішуче відкинув норман-